

Nagy W. András

Érzelmes utazások a "másik Magyarországon"

Nagy W. András, a szamizdat Hírmondó és hetilap Beszélő szerkesztője, hét éve elhunyt barátunk 1990-ben és 1991-ben Érzelmes utazások címmel tíz részben írta meg azoknak a történetét, akik személyes bátorságukkal és ügybuzgalmukkal a Kádár-rendszerben lehetővé tették, hogy a rezsimnek legyen értelmes és látható alternatívája, vagy csak egyszerűen, hogy szamizdat kiadványok jelenhessenek meg. Sokukat a közvélemény sohasem ismerhette meg, vagy ha megismerte, gyorsan elfelejtette. Az alant újra közölt, legkevésbé sem nosztalgikus portrérészletek előttük és szerzőjük előtt tisztelegnek.

Vágner Anna: Nusika

"Estére lettem készen a stencilekkel, és vittem őket a Galamb utcába. Láttam, hogy valakik papírzsákokat hoznak le és rakják be egy kocsiba, de nem érdekelt. Felmentem az emeletre. Ott volt két rendőr. Be is fordultam, hogy megnyomom a csengőt, amikor kinyílt az ajtó, és megint hoztak egy adag papírzsákot. Azt mondták: »Egy pillanat, várjon csak!« Én meg csak néztem, hogy mit akarnak ezek tőlem?! Ja, és nem volt nálam a személyim, otthon felejtettem, mert épp csak elugrottam a stencilekkel. Igazoltatni akartak, mondtam, nem messzire lakom, ugorjunk haza! Szó sem lehet róla, bevisznek a Tolnaiba!

És be is vittek, és el akarták venni a stencileket a kocsiban! De én nem adtam oda nekik! Egy kicsit úgy rájátszottam - pedig akkor már tudtam, hogy ez házkutatás, meg minden, de rájátszottam egy kicsit -, hogy én milyen buta vagyok. És tudtam, hogy oda kell majd adni, de

úgy csináltam, mintha nem tudnám! Megmondtam nekik, hogy fizessék ki! És akkor egy kicsit ilyen csodabogárnak tartottak! Mert amikor oda bevisznek valakit, az mind a jogaira meg ilyesmire hivatkozik. Én meg pénzt kértem! Megmondtam, hogy kétezer-valahány volt az összeg, és ezt fizessék ki nekem!

De már előzőleg egy váróterembe tettem, ahol egy rendőr egy ilyen géppisztolyt rám fogott! Mert én rámosolyogtam, és elkezdtem kérdegetni. Hogy most mi van, most miért nem mer megszólalni? Nem mer beszélni a foglyokkal? Vagy megtiltották; ennyit azért csak megtudhatok?

És ettől a rendőr annyira ideges lett, hogy elkezdett az arca rángatózni, és elkezdett velem üvölni. Hogy ennyire hülye vagyok, nem tudom, hol vagyok?! Én mondtam, hogy tudom, de attól beszélgethetek, nem? De az már nem szólt, csak rám fogta a géppisztolyt.

Azután bevittek egy irodába, és bejött egy öltönyös ember a titkárnőjével. És akkor azt mondták, hogy én tanú leszek ebben az ügyben, és most ilyen tanúkihallgatás fog történni. Elkezdtek mindenfélét kérdezni, hogy mióta csinálom ezt, meg mióta járok a Rajk-butikba. És én elhatároztam, hogy egy csomó dologban hazudni fogok; tehát nem semmit sem mondok, hanem mást mondok, mert azt jobban elhiszik. És vissza is kérdeztem tőlük, hogy ezt miért kérdik? És ettől megint ki voltak bukva! Megkérdezték, hogy pénzt kapok-e azért, amit csinállok. És elmondtam, hogy miért kérdez ilyen hülyeséget; pénz nélkül ki fog dolgozni? És kérdezték, hogy ismerkedtem meg ezekkel az emberekkel? Én mondtam, hogy nálam mindig voltak ilyen házibulik, és egyszer mikor elment a társaság, én meg takarítottam, az ágy alatt találtam egy ilyen cédulát, hogy gépirónőt keresnek. Erre megkérdezték, hogy hallottam-e korábban erről az egész szamizdatbutikról? Én mondtam, hogy igen, buszon, amikor utaztam. Mire megkérdezték, hányas buszony, hányadikán, meg kitől? Én meg vihogni kezdtem, hogy ilyen hülyeségeket kérdeznek! Hát honnan tudjam én azt, hogy hányason, meg mikor?

És ettől ők megint ki voltak akadva. Azt mondták, hogy itt én nem kérdezhetek; itt csak ők kérdezhetnek!

Azután megkérdezték, kik a szüleim. Én meg mondtam, hogy az apám alezredes; mert összekevertem, mert alhadnagy a fokozata, de én ezeket nem tudtam megjegyezni.

Erre nagy csend lett! Megkérdezték, hogy mi a neve, és bizonytalanok lettek, és állandóan ki-be rohangáltak. Megkérdezték tőlem, hogy kérek-e kávé. És amikor felvették a jegyzőkönyvet - egy ilyen semmitmondó jegyzőkönyv volt, pár soros -, akkor mondták, hogy elmehetek. Akkor én felcsattantam, hogy ők hoztak el ide, a lakásom közeléből, önhibámon kívül, most meg éjszaka van, vigyenek el ők! Erre még jobban ledöbbentek, hogy milyen szemtelen vagyok! De lehet, hogy mégis kezdtek elhinni, hogy tényleg alezredes az apám, mert azt mondták, jó, rendben, elvisznek. És két ember jött a civil kocsiban, amibe betettek. Én meg útközben egyfolytában kérdeztem tőlük, mondják meg, miért pont most volt a házkutatás, meg mit fognak csinálni a szamizdatokkal, és amikor nem válaszoltak, én mondtam nekik: biztos azért nem szólnak, mert félnek egymástól; félnek, hogy az egyik feljelenti a másikat; és akkor ezek is ki voltak akadva, és rám ordítottak, hogy maradjak már csendben legalább öt percig!"

Nusika az évek során iszonyatos mennyiségű tiltott iratot hozott nyomdakész állapotba.

Időnként a teljes magyar szamizdattermelést ő készítette elő. A lengyel - és talán a szovjet - illegális össztermék persze nagyobb, mint a miénk. De ott több városban, szétszórtabban, óvatosabban kellett dolgozniuk. Olyan koncentrált bünelkövetésről, mint amit Vágner Nusika folytatott, náluk nemigen lehetett szó.

Majdnem biztos, hogy nincs még egy személy Európában, de talán a kerek világon sem, aki az elmúlt tíz évben egymagában, önkezeléssel, több tiltott, üldözött szót írt volna le, másolt volna át,

mint ez a kiscsaj!

Beszélő, 1991. január 12., 2. sz., 12-14. o.

Pálinkás Róbert

Amikor úgy '82. ősz tájékán Pálinkás Róbert 17 éves, szentesi illetőségű vendéglátó-ipari szakközépiskolás először jelent meg az ajtőküszöbön, én is a vádló anyai szemekre gondoltam. Kap egy-két ingyenszamizdatot, azután kidobom - határoztam el.

Jócskán alábecsültem azonban. Ő ám Mesterszakács! - közölte mindjárt a bemutatkozásnál. Ő ám Művész! - árulta el valamivel később. Méghozzá nem is egy műfajban. Színész, mesterdalnok, grafikus, reklámművész, a punkmuzsika barátja; igazából neodadaista, anarchista. Előrántott egy papírdarabot. "Húsba vágó, gyilkos akciókat, Pruk-prukokat akarok, nem képeket!..." - kezdte olvasni. "Cpg" - tette hozzá, látván megrökönyödésemet. A cpg-sek, Benkő Güzü, Haska Vau, Varga "Takony" meg akik még beugranak, neki egy szálíg haverjai. Szegediek, punkok, ellenállók, belevaló bakunyinisták. Hogyhogy nem tudok róluk?

Ő bezzeg hallott a demokratikus ellenzékéről - jelentette ki. Nem hinné, hogy ér annyit, mint a Dialógus Békecsoport! Mert ő ám ennek is tagja, Békemunkás! Gonda Istvánnal az élen most hozták össze a szegedi frakciót. Újabb papírt rántott elő: "Szovjet atom is atom, a totalitást nem bírom, a rendőrség is zaklat engemet... USA-atom is atom, Keleten és Nyugaton, a hatalomért küzdenek... Cpg! - vágtam rá gyorsan.

Nem hagyta magát lekenyerezni. Az ellenzék csak írogat meg emberjogászcodik - gúnyolódott. Nincs tömegbázisa!

A békét viszont mindenki akarja; baloldali, jobboldali, szovjet, amerikai. A békemozgalom összeurópai, bázisdemokratikus, sponti, fiatal, tömeges! Ettől lesz nagy a Dialógus! - szavalta lelkesen.

"Milyen nagy szerencse, hogy a fal tele van poloskákkal, jól viszi a hangot!" - károgtam közbe rosszindulatúan. - Így legalább Andropov meg Cserbrikov bátyuskád is megtudja, milyen lelkes kis magyar segédcsapatunk van!"

Tényleg úgy tartottam, hogy az előző évtized nagy békemozgalmai kilencven százalékban a szovjet világhuralmi erőlködést szolgálták.

Nem bántódott meg. A lehallgatás kilátása inkább izgalomba hozta. Készülnek ám Szegeden keményebb dolgok is! - súgta a fülembe. Mert nemcsak Gonda, nemcsak a Güzüék, hanem Benda Balázs meg Demeter Anna, Jankó Attila, Bárdi Nándor is... Nem vagyunk ám mi külön, odalent, Szegeden...

De látszott, van még valami, amit sügni sem mer. Menjünk ki, ott nem hallják - javasoltam. 160 igazolatlan órája van - nyögte ki végül. Ki fogják rúgni az iskolából. De nem várja meg, kiiratkozik, eljön hazulról, Szegedre megy, Pestre jön.

Most kellett volna ráripakodnom. "Hát anyád, aki szülésznő?! Hát apád, aki kamiont vezet?! Indulsz hazafelé, nem csavarogsz itten!"

De nem mondtam semmit. Rövidesen kiderült, hiába is mondtam volna. Ahogy az utcákon tekeregtünk, egy ház előtt kijelentette: ide bemegyünk, itt neki mozgalmi megbeszélőnivalója van. Nagyon-nagyon szép kis békemozgalmárkát leltünk odabent. Kezdem már érteni a békeharcot - állapítottam meg lemondóan. Ez tényleg többet ér, mind a demokratikus ellenzék. Pálinkás szegedi albrétében '83. áprilisban tartottak először házkutatást. Pálinkás Róbert harci kedve azonban nem csökkent. Állandó ingajaratot létesített Szeged és a főváros között. Nehogy lemaradjon valamiről! Hozta a híreket, vitte a szamizdatokat. Miután a Vérmezőn, "atommentesítés" közben elkapják, meg sem várja a vizsgálat eredményét. Jól megrakodik

szamizdattal, és indul is vissza Szegedre, ahol nagy röplapozásra készülnek. Az albérlete előtt három Al jelzésű kocsi várja. "Mit szólna egy házkutatáshoz?" - kedélyeskednek a rendőrök. Utána meg egyenesen a csongrádi főkapitány színe elé viszik.

"Pálinkás úr! Ez így nem mehet tovább! Vagy elhagyja a várost, sőt a megyét, vagy mi tiltjuk ki innen magát!"

De azután inkább katonának hívják be. Mondhatnánk, szerencséjére, mert a sereg megóvta az éppen folyamatban lévő rendőri eljárás következményeitől. Azzal gyanúsították, hogy Kádár Jánost fenyegető rigmusokat óbégatott, kiterjedt, nem éppen színjózan hallgatósága előtt. Pálinkás honvéd cselekedeteit három teljes Beszélő sem tudná felsorolni. Bolondot színlelt, lapátosokhoz tették, nyílt parancsokat hamisított, civil ruha viselésére kötelezte magát.

Alaposan megismerte a katonai fogdákat.

"Maga ellenforradalmár!" - üvöltötte kivörösödve az ezredese, amikor rájött, hogy eltávozásain Pálinkás honvéd az október 23-i megemlékezéseket látogatja. - "Meg disznó!" - tette hozzá, mintegy az egész tisztikar véleményét tolmácsolva.

Mert időközben a fiatal békeharcos átigazolt az ellenzékhez, s ezen belül is az Inconnu csoporthoz, Molnár Tamáshoz, Bokros Péterhez, Serfőző Magdához, Philip Tiborhoz.

Ezek a fiatal gyerekek, akárcsak Pálinkás, vidékről, Szolnokról jöttek; s akárcsak ő, hányódók, radikálisok, "akcióművészek" voltak. Valamikor majd külön kell őket méltatni.

Most csak egyetlen találmányukról szólnék. Azt fundálták ki, hogy nemcsak ők, az elnyomás ellen protestálók, "politikai művészek", hanem aki elnyomja őket, a rendőr is művész. Az igazoltatás, motozás, házkutatás, jegyzőkönyv, idézés, végzés - mind megannyi hatósági műalkotás. Be kell mutatni, esztétikailag kell élvezni és értékelni e műtárgyakat. Mikor például a belügy '87 elején elkobozta az Inconnu '56-os pályázatának teljes anyagát, helyette a foglalási jegyzőkönyvek sokszorosított másolatait függesztették a falakra.

Később, ahogy múlt az idő, az Inconnu is komolyodott. Kevés volt már neki a csak iróniából, provokációból, rendőrségi művésztársakból összeálló negatív művészkedés. Pozitív "politikai művészet" és esztétika után nézett. Ezt egyre inkább 1956-ban, a harcolókban, Pongrátz Gergelyben, Bocskay Józsefben találta meg. Ami viszont erősen fokozta velük szemben a rendőrségi művésztársak akciókedvét.

A kivételesen szemtelen Pálinkás Róbert ezekben a törekvésekben igen jól kiélhette összművészeti képességeit. A vége felé a belügyesek kicsit már unták is, hogy mindenütt belé ütköztek.

Pálinkást legutoljára 1988. november 7-én a Fidesz-munkáscsoport emlékezetes köztisztasági akciója után verték el. Vigasztalta azonban bajában, hogy nem ismeretlen helyre hurcolták, hanem a jó öreg Szalay utcába, ahová két héttel korábban, október 23-án is vitték.

A rendszerváltás, a hirtelen nyomáscsökkenés, a szabad levegő nem minden egykori ellenzékit tett osztatlanul boldoggá. Az Inconnu csoport például elveszítette igazi témáját. Az elnyomás krónikásai és az ellene vívott harc hivatásosai voltak. Amikor megszűnt a represszió, nemcsak az ihletük, de az értő közönségük is eltűnt.

Eltűnt, szinte nyomtalanul, Pálinkás Róbert is. Mit csinál, hol lakik - szinte senki sem tudta bizonyosan. Legutoljára a régi, hűséges politikai művésztárs, a belügy látta.

"A Fekete Lyuk rendezvényeit rendszeresen látogatja Pálinkás Róbert, a BM III/III-as osztály célszemélye" - jelenti róla "Karády Katalin" fn. tmb. titkosügynök még 1990 februárjában is.

Hiába, nehéz abbahagyni, nehéz az elválás.

Beszélő, 1991. május 4., 18. sz., 20-22. o.

Somogyi Erzsike és Laci

A Somogyi-tanyára úgy jutunk el, hogy Kecskeméttől dél felé jövet, Jakabszálláson is túl, bevágunk egy szélfúttá, homoklepte dűlőútra. Azon azután, szaporán kérdezgetve a tanyasiaktól, merre van a jó irány, akácosok, kukoricások, elhagyott juhkarámok mentén addig tekergőzünk, mígnem belátjuk, eltévedtünk a nagy homokpusztaságban. Pedig nem messze a híres bugaci ősbörökástól, öreg nyárfák sátra alatt, ott lapul a házikó. Csak nehéz észrevenni. Elképzelhető, mekkorát dobant örömében a szamizdatkirály, Demszky Gábor szíve, amikor legelőször '85 őszén befordult a tanya udvarára! Illegális nyomdának ennél jobb helyet még a teremő sem tudna kigondolni!

1985-re a magyar szamizdatos már felfogta, hogy nem szívesen csukná le a diktatúra. Túlságosan is kellett neki a nyugati pénz. Ezzel szemben örökké figyelik, követik, besúgják, kikotyogják, lebuktatják a szamizdatost. Ráragadnak, mert el akarják szivattyúzni az energiáját. Szorgalmasan bírságolják, hogy az a kis működőtőkéje is semmivé legyen.

Ezért a szamizdatos örökké csak azon törte a fejét, hogyan tűnhetne el észrevétlenül. Ne lássák, ne hallják, ne kövessék. És legfőképpen: legyen jó, biztonságos nyomdahelye.

A nyomdahely akkor jó, ha eleget tesz bizonyos akusztikai és optikai feltételeknek.

A nagyvárosi forgatagban talán könnyebb eltűnni, mint a tágas, sík vidéken. Csakhogy azokat az összetákolt, őseleg, zörgő, csöpögő stencilgépeket, amelyek a szamizdatnak jutottak - méghogy a CIA küldte őket! -, városi környezetben nem nagyon lehetett használni. Csak idő kérdése volt, hogy az állandó kerregésre, zakatolásra, éji lámpafényre felfigyeljen a házbeli pártmunkás, munkásőr, segédrendőr. Vagy egyszerűen csak a jó Matild néni, aki mindenütt ott van, hogy jelentse az átlagostól elütő jelenségeket.

A Somogyi-tanyán nem volt akusztikai probléma. Akár ágyúkat lehetett volna sűtögetni. Ha nagy ritkán jött is arra valaki, a derék Vaszka kutya már kilométerekről megugatta.

Az elhagyott, porlepte pusztai dűlőút is a sajtóbetyár javát szolgálta. Mert nagy forgalmú sztrádán, országúton hogy szűrod ki a követő kocsit? Pláne, ha mondjuk nem Budapesttől jön, hanem útközben Kecskeméttől akaszkodtak rád az átkozottak? Ha viszont egy kis úton, ahol szinte semmi forgalom sincs, percekkel a tiéd után egy másik kocsis is megjelenik? Kár ilyenkor töprengeni, álcázott pandúr ül-e benne vagy sem. Jó ideig még a vármegyét is tanácsos elkerülni.

A legnagyobb nyereség mégsem a tanya fekvése volt. Hanem a tulajdonosok, Somogyi Erzsike és Laci. Ők nemcsak a házat adták; maguk is dolgoztak, nyomtattak, szedegették szép sorba a papírokat. Kitanulták az ipart. Létrejött az önálló délkeleti bázis, a legrejtettebb, legproduktívabb termelési pont. Voltak még más, ÉNy, DNy stb. helyek is, de ez, a DK volt a legjobb.

(Helységnevet, érthetően, tilos volt kiejteni.)

Demszkynek, aki többnyire maga tekerte a stencilmasina karját, itt csak a szállítás és a szervezés maradt a dolga.

A kései kritikus még ettől is meghökken: miért ő maga járt a titkos kisüzembe? Holott leginkább őt figyelték, követték, szorongatták.

A felelet elég prózai. Nem nagyon volt más. A szamizdat barátai többnyire a gyalogosok közül kerültek ki. Azt a néhány, agyondolgoztatott szerencsétlent, akinek gépkocsija volt, ugyanúgy figyelték, mint Demszky Gábort. És Demszky vette leginkább észre, ha ráépültek a belügyesek. Lerázni is ő tudta legjobban a követőket. Ha bevetésre készült, már jó hajnalban megkezdte az összevissza rohangálást. Mert rájött, hiába vannak sokan a belügyesek, hiába a technika, parancsra dolgoznak, és jelenteniük kell. Ez pedig lelassítja az egész gépezetet. Nem annyira ésszel, konspirációval, mint inkább lendülettel őket is össze lehet zavarni. Olvassák el erről a

kiugrott kisbelügyes, Zólyomi Tamás és a menesztett nagyfőnök, Horváth József könyvét. Bárhogyan is, három évig nem volt baj a Somogyi-tanyán.

Somogyiék, Erzsike és Laci, nem ezen a tanyán, nem is a Kiskunságban születtek. Mi több, földművesnek sem születtek; nincsenek '47-es jogosultságaik. Mindketten munkáscsaládból valók, és Székesfehérvárról származtak el. Laci autószerelő volt az Ikarusban, Erzsike a megyei kórházban adminisztrált. Egy szép napon azután elégük lett. Önálló életet, saját házat, szabadságot, természetet akartak. 1981-ben százezer forintért, romos állapotban vették a tanyájukat. Kibéreltek hozzá egy-két hold szántót. Nekivágtak a paraszti életnek. Szó sem volt még ellenzékről, illegális nyomdáról; nem is hallottak ilyesmiről.

Laci juhokkal és sertésekkel próbálkozott, Erzsike, hogy egy kis rendszeres bevételük legyen, a bócsai tanácson adminisztrált, havi kétezer forintért.

Azután nagyobb fába vágta a fejszét. Tehéntartásra szerződtek. Ez nem jött be. A szerződő nagygazdaság csak ígért és követelt. Aztán selejtes állatokat adott át, nem hozta a takarmányt. Végül pereskedni kezdtek.

Lacinak, hogy a víz felett maradjanak, kereset után kellett néznie. Beállt kőművessegédnek. És éppen az egyik ellenzéki főalak, Nagy Bálint, az óriás termetű, nagy szakállú, Raszputyinra emlékeztető építész brigádjához vetette a sors. Nagy Bálint emberei - szakadt, marginális figurák, vallási, művészeti, politikai bujdosók - rövid idő alatt képzett demokratát faragtak az addig csak nyomorgó és elégedetlenkedő Somogyi Lászlóból.

Innen már csak egy lépés volt Demszky Gábor. Megegyeztek. Ahogy mondtam, Demszky volt a tőkés és a kereskedő. Ő hozta a nyersanyagot, vitte a készterméket a fogyasztói centrumok felé. Laciék meg itt, a csendes, nyugodalmas pusztán tekerték a gépeket. Némi pénzért persze, hisz hosszabb távon dolgozni nem lehet csak szerelemből.

Amikor idefent, Budapesten meg-meglódult a Belügy, és bizony szorítani kezdett a cipő, milyen jó is volt rágondolni, hogy valakik valahol szép nyugodtan dolgozzanak. Hogy szerényen, lassan, azért a demokrácia malmai is örölnek. Mert végül is erről volt szó.

'87 karácsonya táján azután világossá vált, hogy a belügyi szervek a Somogyi-tanyát is bemérték. Valahogyan lehatárolták a régiót, ahol a nyomdát keresni kell. Azután - ha hihetünk Zólyomi Tamásnak, a kiugrott belügyesnek - szerfelett romantikus lépéshez folyamodtak.

Megállapodtak a KGB-vel, hogy beöltöznék szovjet katonának, és úgy járják a kiskun határt. Jól kigondolták, mert a szovjet harcos kevésbé gyanús ezen a tájon. Nekik is volt - sőt még van is - egy délkeleti bázisuk Bugacon. A harci járművek után személykocsik is feltűntek a homokos utakon. Be-bekopogtak az ajtókon nem létező tanyák után érdeklődve.

Vége volt a bázisnak! Demszky és Somogyi titkos ösvényeken, éjszaka, mindent elszállítottak, amit kellett. De Erzsikéék sem maradhattak ott, elvágva a külvilágtól, pofozógépül a rendőröknek. Az állatok legtöbbjét eladták, a maradékot egy jó szomszéd gondjaira bízták.

Felköltöztek Budapestre.

'88 március 9-én reggel a jó szomszéd, Nagypáti Zoltán, átnézett a Somogyi-tanyára.

Szokatlan látvány fogadta. A tanya udvarán két Zsiguli meg egy URH-kocsi állomásozott. Egész nap ott maradtak, meg még másnap is, meg harmadnap is.

Nyilván idevárták Demszkyt meg a tulajdonosokat. Egy kis rendőri meglepetés volt készülődés nekik. Ezeken a napokon valóban folyt is szamizdat-előállítás. Csak nem itt, a Kiskunságban, ahol a rendőrök várták, hanem pár száz kilométerrel arrébb, a Balatonnál.

Beszélő, 1990. szeptember 22., 37. sz., 10-11. o.

Molnár Bea és Márczi Kitti

"Én nem tudtam, mi ez, nem tudtam mindjárt! Hanem akkor kaptam Beátától egy ilyen nagy, sárga fedelű szamizdatot. Akkor azt hogy elolvastam úgy kétségbeestem, hogy eldugtam; átlöktem a szekrény tetején, hogy mögé beesett."

Engem olyan sok csapás ért már, úgy meg voltam viselve! '76-ban meghalt a férjem, '77-ben az apám, '79-ben az anyám, '81-ben a húgom meg a sógorom; kihalt a család, szó szerint! És akkor ez itten, hátul; az SZTK-ban jöttek, mentek az emberek, ideláttak. És akkor nekem meg mondták, hogy nem szabad senkinek sem megmondanom, hogy ők itt dolgoznak! És mondom a Kittinek: kislányom, én vettem teneked függőnyt, hát miért nem teszed fel? Hogy ne lássanak be! Este is dolgoztok, idelátnak, látják, mit csináltok! A gépet tekeritek.

...Aztán már megpróbáltam lebeszélni. Mondtam neki, Kittikém, én tisztességben megöregedtem, tudod, hogy kulákok voltunk, megúsztuk, tudod, hogy a nagypapa sem volt bezárva! Mert az én apám nem ült egy napot sem - igaz, hogy a család többi tagja általában ült, meg meghurcolták őket; mert ha csak elvitték is, meg megverték is, az is elég! De az én apámat, azt nem! És akkor már nem élt apám, de ennek ellenére mondtam neki: kislányom, megúsztuk, én nem szeretnék öregkoromra börtönbe kerülni, akkor, amikor tisztességgel megöregedtünk... Én mindig mondtam a Kittinek, hogy soha nem voltam büntetve, úgyszólván még bíróságon sem voltam - egyszer voltam, tanúként, amikor betörték az áfésznél -, semmi egyéb nem volt sosem, úgyhogy én félttem a bíróságtól, meg a gyereket féltettem, hogy a jövője tönkremegy... És erre azt mondta a Kitti, hogy nem lesz szigorú büntetés, hogy akit elvisznek, egy-két pofont adnak neki, vagy pénzbüntetésre büntetik, de azt meg ezek kifizetik helyette... Hát ebből én nem sokat hittem el, én nem hittem, hogy ez lesz a büntetés! Mert akinek priusza volt, az elkísérte!

...Törögetett a frász, hogy becsukják őt jó pár hónapra, jól megverik. Mondtam neki: jól megvernek, azt sem veszi le rólad senki! A másik meg, hogy a jövőd teljesen tönkremegy! De ő mindig csak azt hajtogatta, hogy nem fogunk lebukni.

De én már láttam magam előtt, hogy idejönnek, házkutatást tartanak. Én már lelkiileg készen is álltam arra. Pedig minálunk, a férjemmel, soha nem volt házkutatás! Apáméknál, mivel apám kulák volt, minduntalan! Őneki eredetileg hat pár lova volt, azzal fuvarozott, meg annyi földje, amennyi az állatnak kellett, takarmánynak. De amikor már csak két lova maradt, ha vett a lovaknak kukoricát, valaki meglátta vagy feljelentette - mert mindig voltak jóakarók -, akkor már egy óra múlva jöttek a rendőrök, és akkor már forgattak, kerestek... A Kittinek is mondtam, hogyha netán házkutatást tartanak, akkor nézni kell a kezüket, nehogy fegyvert tegyenek valahová...

...És amikor a Kitti azt mondta, hogy el kell a gépet vinni a Katiékhoz, meg fél füllel hallottam, hogy feltartóztatták őket Diósdnál, amikor vitték az anyagot, akkor én kerek perec kijelentettem nekik, hogy most már legyen befejezve, nálunk most már elég régen volt!

Akkor, ugye, mindig éjjel hozták a dolgokat, éjjel vitték az anyagot, és kint tüzeltek a rossz lapokat, és tele volt az egész kert ilyen papírlapokkal, ami olvasható volt, tehát ott volt a bűnjel... És ezért én kértem őket, hogy most legyen befejezve! Jó, akkor nem jönnek, és amikor visszajövök a Balatonról, már megint itt dolgoznak!

És akkor már nem tudtam, mit csinálni, mondom neki: »Kittikém, tönkreteszed a jövődet!« - »Ne törődj vele, én ezt vállaltam!«

...És akkor már mit tehettem? Ha jött valaki, akkor voltam mindig frászban. Mindig zártam az ajtót, nem engedtem be olyat, akitől tartottam. Aki szimpatikus vagy nem fél tőle az ember, annak, ugye, azt mondja, hogy gyere be, ha velem akarsz beszélni! De akkoriban úgy igyekeztem nem beengedni az embereket. Mert olyan hangos volt hátul az a gép, hogy borzasztó!

...A szomszédoktól azért úgy nem nagyon féltem... bár itt volt az áfésiroda szemben. De ezek nem tudták, miért vannak ezek itt; azt hitték, a Kittinek a haverjai az Egyetemi Színpadról... Úgy egy kicsit arra kentem én is! Mert amikor a főnökünk - az régi barátunk is volt - azt mondja, megint jött valaki hozzád... Ja, mondom, biztos a Kittikének a haverjai az Egyetemi Színpadról!... Jó szomszédok voltak, hát sokan rokonok is, de hogy magukban mit gondoltak, azt én nem tudom... Hát végső soron fedeztem őket, mert amikor a Kitti elment Pestre lakni, ide meg mások jöttek dolgozni, akkor én úgy csináltam, hogy keveset mentem át, de azért hogyha sütöttem valamit, vittem át nekik... vagy a Kitti is főzött nekik, akkor kint ültünk a kertben, ott ettek ezek a fiúk, a Modor Ádám, akkor akinek nem tudom a nevét, mindig csak Lónak hívták, egy földrajztanár, akkor a Rózsa Gábor - hát ezek annyit voltak itt minálunk, hogy sokat! Így kora tavasszal, amikor kiültünk, beláttak a szomszédok, nem tudom, mit gondoltak végeredményben...

...Hát ezek szimpatikus gyerekek voltak mind egy szálig, hát ha volt valami olyan, én mindig kínáltam őket... Amikor készen lettek a munkával, én szoktam kérni egy példányt tőlük, én elolvastam, amit csináltak itten... Tetszett végső soron, én helyesnek tartottam ezt, hogy a föld alól piszkálják a dolgot... csak ne nálam lett volna! Szóval, én egyetértettem vele, ha azt mondják, hogy ötven forint, biztos megvettem volna ötven forintért is... de hát azért mindig csak drukoltam, féltettem a gyerekek jövőjét...

...Én még többet is megtettem volna, annyira féltettem a kislányomat! Mert amikor azt mondta, hogy el kell vinni a gépet, én magam betettem a Trabantba, és én vittem el a Viszlai Katihoz. Akkor akik hozták az anyagot, a papírt estefelé, engem kerestek, nem a Kittit, mert én voltam elől, nem a lányom. Akkor én már tudtam, hogy mi van; csak fedeztem őket, mert féltettem a gyerekeimet...

...Vagy ha olyan idegen pofa, nem jó ismerős jött be, akkor itt, ezen a csövön szoktam nekik átkopogni... de nem jártak ide olyan sokan, a Joli egyszer-kétszer egy héten ha átjött, akkor bekapcsoltam a tévét, jó hangosra, akkor nem hallották annak a gépnek a zaját. Ha mondjuk a Lajos átjött, vagy az Annuska - ritkán, nagyon ritkán jöttek különben -, akkor addig nem dolgoztak odaát. Olyankor a Kitti átjött szétnézni, a keze fekete volt, a tálja, amiben a gépet mosták, mert mindig beragadt nekik, még tavaly is ott volt...

...A végén még hozzá is edződtem, tudja, hogy van, még eleinte nagyon féltem, és azután meg is szoktam, hogy azért nem kell annyira félni, mert még eddig nem buktak le, és úgy nem is izgultam a végén már annyira. Csak amikor veszélyesnek találtam a dolgot, akkor mondtam, hogy most mehetnétek valahová máshová! De már a vége felé nem izgultam úgy, mert láttam, hogy olyan nagy probléma nem volt, eddig megúszták. Most meg már véglegesen! Ez most már, ha visszanézek, elégedettséget okoz! Hát gondolhatja!"

Beszélő, 1991. december 21., 51-52. sz., 19-21. o.

Krassó György

"Pont magának jár itten a szája! Aki elhúzta a csíkot, amikor meleg volt! Most meg idejön

lázítani!"

Ilyen csúf szavakkal rontott Krassó Györgynek egy illető október végén, a taxisblokádnak egyik hídfőjénél. Krassó természetesen azért jött, hogy a tömegek forradalmi öntudatát erősítse.

"Húzzatok be, srácok, az új elitnek; korpázd meg, kishaver, a partokratát!"

Kicsit már rozogán, többedik infarktusz, súlyos műtét után, vízhajtóktól elkínzottan, de azért ott állt ám a torlaszokon az öreg harcos! Odáig még nem jutottunk, hogy kis, kötözködő akárkik eltántorítanak a céltól.

Engem mégis lehangolt az eset. Az ember azt gondolta volna, Krassóról mindenki mindent tud Magyarországon. Már tudhatna; már tudni kéne! De ebben is tévedtem...

Nagy Imre élet- és haláltörténete nem olyan, hogy egykönnyen elfelejtenénk. Mégis, a hetvenes évek közepén az Ifjúsági Lapkiadó közvélemény-kutatói azt mutatták ki, hogy a 14 és 30 közötti korosztályban már csak minden negyedik tudta megmondani, ki volt Nagy Imre. Akik tudták, azok is inkább a harminchoz jártak közel.

Valószínű hát, hogy ekkoriban négyből három családban alig-alig ejtettek szót ötvenhatról. S ha csak észokokból, a gyerek előrejutása meg a háztáji, a másodállás, az íróasztal miatt ragadt volna benn a szó! De hát jól tudjuk, a hang azokban a rejtett járatokban, tudat alatti rekeszekben halt el, ahová a rá következő évek, '57, '58, '59, a legyőztetés, az iszonyat, a hóhér és az undor árnyait száműztük. Fojtott félelemből, neurotikus alapon felejtettünk.

Az idegbaj a győztesekbe is befészkelte magát. Kádár Jánosnak nem volt elég, hogy a temetőbe küldje ellenségeit. Hogy ne lássák, ne hallják, ne tudják, temetőn belüli titkos temetőbe, észrevétlen, gazos buckák alá kaparta, dugdosta a holttesteket. Erről, felteszem, maguk a diadalmas kommunisták sem igen mertek szókat ejteni.

Elföldeltük és felfüggesztettük a történelmet. A hallgatás kétfalú tornyába zárva, tán hogy jobban teljen az idő, győztes és legyőzött egyaránt kis pocakot, tokát eresztett. Kárászra tarhonyával, főtt búzával, keszegre piros reterátgilisztával menjetek! - tanácsolta, ha őszinte volt, a szellem embere. A "másik Magyarország" - alig maradt már belőle - a hátsó szobákban, a titkon gyújtott gyertyák, családi albumok, őszi részvéltáogatások szomorúságában húzta meg magát.

És "mi", a demokratikus ellenzék? Ez az ötvenhatban jobbra még hátulgombolós gyülekezet? Szinte lehetetlen egy bekezdésben elmondani, ki, mikor, mit gondolt. Azért jöttünk, ez kétségtelen, hogy megtörjük a hallgatást. A rossz berendezkedés, a rossz társadalmi paktum, jogtalanság és diktatúra miatti csendet és hallgatást.

De nem ötvenhat miatt gyülekeztünk. Nem azért, hogy az itteni, magyar, kádári ellenforradalom gyilkos csendjét szakítsuk meg. Nem is mertünk volna ilyen alapon összejönni. Az aktuális lengyel példa is arra nevelt: helyzethez, erőviszonyokhoz igazítani, korlátozni kell a célokat.

Érkezett azonban Krassó, és kertelés nélkül belevágta buzogányát az ellenforradalom kapujába. A hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek elején Krassó György szinte egymagában, merem mondani először, másodszor és harmadszor is ő, nekilátott, hogy ötvenhatot kimentse a temetők és a feledés csendjéből. A halottas gyertyák elé tartotta a kezét. A felvillanyozót, a győzelmet ígérőt, a forradalmat mutatta meg 1956-ban.

Ezzel egyszersmind a mi oldalazó, általánosítgató mozgásaink előtt is eltorlaszolta az utat. Az ellenzékiek talán szívesebben beszéltek volna a forradalmi struktúrákról, a munkástanácsok, nemzeti bizottságok funkcióiról, a programok időszerűségéről vagy avultságáról. Krassó nem

húzta ily módon az időt. A Corvin közről, a Molotov-koktélról, a hazaárulásról, kivégzésekről, a 301-es parcelláról beszélt.

Jó néhány évvel előrehozta ötvenhat szellemi újjáélesztését. Pontosan tudta ezt akkoriban a legszerényebb ellenzéki közkatona, és tudta az utolsó belügyi gyalogmunkás is. Csak mostanában kezdik elfelejteni.

1932-ben született. Apja régi, '19-es szocdem ügyvéd. Bátyja, a zseniális és végzetesen kiegyensúlyozatlan Miklós már '45 előtt kommunista, '45 után párttag is. Nagyon rövid idő múlva már eretnek. Ha ötvenhatban nem disszidál idejében, talán fel is akasztják a Nagy-budapesti Munkástanács megszervezésében vitt szerepéért.

A kisebbik Krassó 1947-ben, 15 évesen lép be a kommunista pártba. Ahogyan igazi proletárforradalmárhoz illik, kiiratkozik a polgári gimnáziumból, Csepelre megy ipari tanulónak. Kitanulja az esztergályosszakmát, majd a közgazdasági egyetemre visz az útja.

Az egyetemen túl sokat beszél a csepeli munkások valóságos életéről. Még nincs húszéves, amikor 1952-ben kizárják a pártból. Ennél még rosszabbul is járhatott volna, ha pár hónap múlva nem hal meg Sztálin, és nem jön Nagy Imre. Így bent marad az egyetemen, és Nagy Imre vonala mellett agitál. Ezért 1955-ben, Nagy Imre bukása után, az egyetemről is kiteszik. Ezután bérelszámoló, vagonkirakodó, fordító, segédmunkás. Mint az Astoria büfésegédje jár el a Petőfi Kör rendezvényeire. Itt azt állapítja meg, hogy az eseményeket a pártközpont manipulálja, innen mozgatják a titkos drótokat, szót csak a pártelithez közel állók kapnak, az új revizionista érdekcsoportok a nép kirekesztésével igyekeznek kisajátítani a hatalmat. (Krassó mindig, mindenütt ilyenfajta tanulságokra jut elemzéseiben. Forradalmár.)

1956. október 23-án Krassó, szokása szerint, sokáig alszik. A Petőfi-szobrot le is kési, csak a Bem téren zárkózik fel a tüntetőkhöz. Utána a Rádióhoz megy, fegyvert szerez a Kiliánban, részt vesz a harcokban. 25-én éjjel, kijárási tilalom és statárium idején, pisztollyal a zsebében elkapják az ávósok.

A Fő utcába viszik, közlik vele, hogy fel fogják akasztani. Szerencsére győz a forradalom, 30-án kiszabadul. November 4-ig különböző értelmiségi- és diákbizottságokban tevékenykedik. 4-én, a Miklós bátyjához hasonlóan zseniális és kiegyensúlyozatlan matematikussal, Lipták Tamással együtt eltulajdonítanak egy stencilgépet. Ezen sokszorosítják az oroszok és a Kádár-kormány ellen agitáló kiáltványait. Krassó, akit sokan látnak az utcán röplapokat szórni, már november 15-én lebukik. Megint a Fő utcába viszik. Megtanulja, hogy a magyar ávósok sokkal kegyetlenebbek a foglyokkal, mint az orosz őrök.

Nekünk meg Krassóról kell megtanulnunk valamit. Szinte sugárzik belőle, mennyire barátságos érzelmekkel viseltetik a nők iránt, és mennyire utálja a férfiakat. Tán még forradalmár se lenne, ha az elnyomó elit csupa nőből állna! S ezt valahogy megérzik, honorálják neki a nők. Így a szörnyűséges B. Tóth Matild, a szövőnőből lett vérbíró is csak hét évet mért ki rá. Amit azután a Nagy Imre-per első bírāja, a nyálas Radó Zoltán, tízre kerekített.

Fő utca, Markó, Gyűjtő, Vác, Márianosztra.

'63-ban, amikor az amnesztia idején őt is elengedik, mindjárt a börtönkapuban egy jellegzetesen krassói észrevételt tesz. Megállapítja, hogy a szabadultakat üdvözlő tömegben több a titkosrendőr, mint a hozzátartozó. Miközben a titkosrendőrök is boldog családtagnak álcázzák magukat, vadul figyelik, jegyzik, ki mer a benti állapotokról egy szót is ejteni.

Pontos megfigyelésnek bizonyult. '64. januártól már újból börtönben van. Az ávósok, magyarázza Krassó, nem tudtak belenyugodni, hogy Kádár 1963-as nemzetközi mosolyoffenzívája miatt ki kellett engedni a foglyok egy részét. Megpróbálták szép csendben újból összeszedni őket. Őt azonban nem sikerült bevarrniuk, mert a tárgyaláson sorban

összezavarta, cáfolta a vád tanúit. Megemlíti, női bírja volt.

Ezután a Lampart Vállalatnál esztergál. Majd, hogy cifrább legyen, esztergályosi beosztásban tolmács a vállalatnál. Később, hogy még cifrább legyen, mint leszázalékolt rokkant és részidős éjjeliőr, befejezi a közgazdasági egyetemet, sőt le is doktorál.

Ami azt illeti, ennek az égvilágon semmi hasznát sem veszi. Ha csak azt nem, hogy, mint mondja, az igazoltató rendőrök azért csak másként beszéltek vele, mikor látták, hogy doktor úr. Sajnos 1969-ben ez a magas titulus még nem állt a rendelkezésére. Ez év egyik szép délutánján Krassó György három feleségének egyikét búcsúztatta a Nyugati pályaudvaron. Olyannyira, hogy még a vonatra is felszállt utána. Ami időközben elindult. Krassó nem tudott lelépni, mert a lépcsőn egy rendőrtiszt nyomakodott felfelé. Amikor nagy nehezen mégis leugrott, lent, a peronon egy másik rendőr várta. Hozzákezdtek, hogy kiértékeljék az ugrást. Ennek során a rendőr fejbe vágta Krassót, aki viszont a rendőrnek húzott be egyet. A meglepett rendőr füttyögni kezdett, mire fel újabb rendőrök és vasúti rendészek rontottak elő. Jól elverték Krassót, majd pedig, nehogy tanúkat tudjon szerezni magának, bezárták a pályaudvari őrszobára. Később, hogy orvosi láttelepet se tudjon felvételni, körülfogták és követték. Ezek után feljelentették hatósági közeg elleni erőszak miatt. Ezen a napon különösen nehézkes lett volna Krassóval elhíttetni, hogy nem rendőrállamban él.

A pert végül mégis ő nyerte meg. "Lelepleztem a rendőrök hamis tanúit" - magyarázza a sikert. A bíró egy nő volt.

"Túl radikális vagy, szívem... Túl radikális így, szívem..." - mondogatom én, Dürrenmatt nyomán, ha már végképp nem tudom megúszni, hogy Krassó legújabbkori politikáját minősítsem. Köztudott, hogy 1989-90-ben Krassó pártja, a Magyar Október Párt segítségével, látványos támadások sorozatát intézte a Magyar Köztársaság politikai felépítése, jogrendje, választási szabályzata, pártszisztémája ellen.

1989. június 16-án - indokolja cselekedeteit Krassó - egy pillanatra feltámasztották 1956-ot. Csak azért, hogy megint, most már végleg, eltemethessék. Mert először 1956 politikáját, azután névtelen harcosait és mártírjait kellett volna rehabilitálni. S csak ezek után a vezető politikusokat. De épp fordítva láttak neki, s meg is álltak a politikusoknál...

Krassó mindörökké a Névtelen Pesti Srácot, az ötvenhatos utcai harcost, a kijátszott, megtiport, vérző kis proligyereket, szabadsághóst élesztgeti. Akit rászédnek, kizsebelnek, megölnék és feldarabolnak.

A Fiú csak két sötét léthatalom, az ávós (az álarcos gyilkos, a feldaraboló, a zsákba varró) és a farizeus (a politikai zsebmetsző, a titkos drótmozgató, az elitpolitikus, a pártember) bukása árán láthatja meg az új tavaszt.

Krassó igazából pesszimista. Nem hisz a farizeus és az ávós tartós vereségében. De ő maga azért újra meg újra alászáll, hogy felhozza a föld alól a pesti fiút. Aki, feljőve, de már lemenőben is, ódivatú fegyveréből leadna egy mennybe tartó dízsorozatot a Szabadság, Egyenlőség és Testvériség gényusa előtt.

Beszélő, 1990. december 22., 50-51. sz., 16-18. o.

